

Trossamfunn under lupen: Hvordan slipper journalistene gjennom nåløyet?

Espen Sørmo Strømme

Høgskolelektor i Journalistik, NLA Høgskolen Gimlekollen

espen.stromme@nla.no

Abstract: How do Norwegian journalists operate when investigating religious communities? Does their own faith, or lack of thereof, affect the way they treat the congregations, or is it simply a question of knowledge? This study shows that investigative journalists in Norway primarily use two sets of tools when investigating religious communities. The first is structural investigations, focusing on economics and formal documentation, the latter is about meeting the people in the congregations. Journalists point to knowledge of the Bible as important for getting access to the sources and building trust. The study looks at the coverage of religion based on the SKUP (a Norwegian investigative journalism network) reports about investigative journalism in Norway between 1991 and 2020. It also raises the question whether the journalists lose integrity when flagging their own belief while covering religion. According to the journalists themselves, they do not.

Keywords: Investigative journalism, Norway, worldview, objectivity

Bakgrunn

Når journalister skal dekke livssynet de selv hører til i, så er denne tilhørigheten et tveegget sverd. At journalisten selv har en tro, kan gjøre det lettere å forstå andre med samme tro, eller til og med en annen form for tro. Samtidig kan kilder som opplever at journalisten deler deres tro, få en tillit til journalisten som fører med seg forventninger om positivt vinklet journalistikk. Dette skriver Hilde Kristin Dahlstrøm etter å ha intervjuet en rekke livssynsjournalister.¹ Det er nettopp i dette spenningsfeltet, mellom å bygge opp tillit over tid, og å gjøre kritiske avsløringer, den undersøkende journalistikken befinner seg.

I Norge er erfaringer om undersøkende journalistikk beskrevet i metoderapporter som er sendt inn som del av nominasjonene til den årlige SKUP-prisen fra 1991

til i dag. Rapportene har med årene blitt mer utfyllende og utgjør per 2021 1396 rapporter med over 16 800 sider journalistiske erfaringer. Denne artikkelen er et av flere arbeider som er basert på en systematisk gjennomgang av disse. SKUP-prisen kan sammenlignes med andre nordiske utmerkelser i undersøkende journalistikk som *Guldspaden (Gräv)* i Sverige.²

Metoderapportene for SKUP inneholder strategier og beskrivelser for det journalistiske arbeidet. Når tema er trossamfunn, finner vi enkelte metoder og problemstillinger som går igjen, uten at de nødvendigvis er unike for feltet. I møte med religiøse miljøer kan egen tro, eller holdning til tro, påvirke arbeidet. Journalisten kan velge å ikle seg en «nøytral» drakt i et forsøk på å gjøre eget livssyn irrelevant. Man kan også velge å bruke eget livssyn aktivt. Alternativt kan eget

livssyn spille en rolle i rapporteringen uten at journalistene reflekterer over det der og da. Kunnskaper om religion i seg selv kommer også til nytte, men dette har større likhet med andre nisjer av journalistikk for øvrig. Man må selvsagt ha kunnskaper om økonomi for å gjøre næringslivsjournalistikk og det samme for politikk eller helse. Slik er det også med religion.

Ved å ta utgangspunkt i SKUP-sakene, ser denne artikkelen på hva som preger undersøkende journalistikk om trossamfunn i lys av det vi vet om livssynsjournalistikk i Norge generelt. Vi ser også på om journalistenes eget livssyn i seg selv kan stå i veien for en objektiv dekning av samme livssyn. I tillegg til betraktningene som er gjort i metoderapportene, er det gjort fokusgruppeintervjuer med noen av journalistene bak to av prosjektene. I intervjuene er journalistene utfordret til å svare på spørsmål om egen tro og integritet, noe som ikke er blitt gitt mye plass i rapportene. Min egen bakgrunn som journalist har vært nyttig for å komme i kontakt med redaksjonene og å stille relevante spørsmål.

Problemstillingen er: Hvordan går journalistene frem for å undersøke trossamfunn på en god og troverdig måte, og i hvilken grad har kunnskaper og egen tro betydning for dette? Vi skal se at fremgangsmåtene kan deles i to hovedgrupper: 1: strukturelle undersøkelser som ser på økonomiske forhold og formell dokumentasjon og kommunikasjon med myndigheter og 2: feltarbeid og kontakt med muntlige kilder, altså personer på innsiden av trossamfunnene.

Teoretisk ramme

Journalistisk metode noe annet enn forskningsmetode

Et av de viktigste kriteriene for SKUP-juryen er å dokumentere nye arbeidsprosesser, eller «ny metode», som er betegnelsen som brukes. «Journalistisk metode» er ikke et begrep som er entydig definert. I journalistisk sammenheng brukes begrepet «metode» parallelt med «journalistiske handlinger» som Handgaard beskriver som «teknikker og virkemidler som hjelper journalisten å fremskaffe den informasjonen hun er på jakt etter, også hvordan hun kan presentere den på en mest mulig effektiv måte».³ Typisk for metodene er at de som brukes for det meste er kvalitative og fortolkende og inkluderer, intervju, observasjon, lesing av dokumenter, gjennomgang av publiseringer i massemedia, samt intervjuer.⁴ Empirien man samler på denne måten kaller Duffield «naiv empiri», i den forstand at man går ut for å lete etter beviser for en antakelse og går videre med arbeidet når man har fått denne antakelsen bekreftet. En slik bevisførsel er svak i akademisk sammenheng. Det betyr ikke nødvendigvis at journalistisk metode ikke er egnet til å samle inn data som kan slå fast sannheter; den korrigeres av at disse undersøkelsene blir testet umiddelbart gjennom publisering.⁵

Når den journalistiske handlingen, eller metoden, blir systematisert og grundig, mener Hjeltnes at det er snakk om undersøkende journalistikk: «God gammeldags nyhetsjournalistikk koblet med systematikk og tålmodighet (...)».⁶ Undersøkende journalistikk blir ellers betegnet ut fra å ha en eller flere kjenne-tegn, uavhengig av metode. I *Investigative journalism: Proven strategies for reporting the story* legger Gaines vekt på at journalistikken må ha stor betydning for publikum.⁷ I *The investigative reporter's handbook: A guide to documents, databases and techniques* poengteres det at det i

mange tilfeller vil være noen som har interesse av å holde opplysninger skjult for allmennheten. Begge disse karakteristikkene støttes av den amerikanske organisasjonen Investigative Reporters and Editors (IRE).⁸ Olsen bruker betegnelsen «kvalitetsjournalistikk» om journalistisk arbeid basert på fem kriterier: Det må være 1) demokratisk relevant, 2) tilegnet allmennheten (ikke bare eliten), 3) fakta-basert, 4) konfrontere de ansvarlige, og til slutt 5) bestrebe å være meningsfull og relevant.⁹

SKUP har et sett med 12 kriterier som blir vurdert når vinnere skal kåres. Av disse er ny metode det viktigste.¹⁰ Likevel kan hvem som helst sende inn nominasjoner. Det betyr at det er avsenders egne oppfatninger av hva som er undersøkende journalistikk, og deres vurderinger av prosjektets muligheter for å vinne prisen, som ligger til grunn for hva som nomineres. SKUP-materialet kan være egnet til å identifisere kjennetegn på hva norske redaksjoner selv anser som undersøkende journalistikk. Med unntak av en gjennomgang av arbeidene for 2018 av Fredrik Bjerknes¹¹, er det ikke gjort forskning på dette ennå. Annen forskning om SKUP har konsentrert seg om vinnerbidragene og hvordan disse kan brukes for å forstå journalistikkens profesjonsmarkører.¹² Pressens mulighet til å nominere og premiere eget arbeid, kan ses på som et virkemiddel for å motvirke markedskrefter og salg som indikator på redaksjonell suksess. Det kan også fungere som et instrument for å opprettholde journalistikkens etikk og integritet.¹³

I realiteten inneholder SKUP-rapportene et svært vidt spekter av beskrivelser av arbeider og metoder, der i hvert fall enkelte rapporter kan være til stor nytte for andre i bransjen.

Livssynsjournalistikk

Livssyn er et filosofisk begrep som kan defineres som «mer eller mindre sammenhengende og teoretisk begrunnet oppfatning av menneskelivets vilkår, funksjoner, oppgaver, mål og mening» (Store norske leksikon¹⁴). Aadnanes knytter begrepet til å gi svar på grunnleggende spørsmål om menneskelivet og tilværelsen.¹⁵ Et livssyn handler altså om en persons identitet og hvordan man forstår verden. Det trenger ikke å befatte seg med noe metafysisk, som forestillingen av en gud. Livssyn kan dermed deles inn i å være sekulære eller religiøse. Dette er også slik Stålsettutvalget bruker begrepene.¹⁶ Hilde Kristin Dahlstrøm, som har skrevet boken *Kors på halsen? Innføring i livssynsjournalistikk*, definerer journalistikken på felte slik: «Livssynsjournalistikk inkluderer enhver sak der religion, tro, åndelighet eller religiøst begrunnet etikk spiller en betydelig rolle».¹⁷ Dahlstrøms utgangspunkt er likevel det samme som Stålsettutvalgets, nemlig at alle har et livssyn, enten det er sekulært eller religiøst, og uavhengig av om man lever ut livssynet kollektivt.¹⁸

I denne studien er det de arbeidene som i hovedsak omtaler trossamfunnene som blir undersøkt, altså organisasjonene, møtepunktene og maktstrukturene der utøvelse av religion finner sted. Miljøene er ofte frikirkelige, eller det er mindre trossamfunn som Brunstad Christian Church (tidligere Smiths venner) og Jehovas vitner.¹⁹ Det er også enkelte saker om muslimske miljøer. Konsekvensen av dette er at Bibelen blir en felles referanse, og måter å tolke Bibelen på, samt spørsmål og frelse og fortapelse, er et felles bakteppe.

Siden 1970 er trossamfunn i Norge omfattet av *lov om trossamfunn* som

definerer et trossamfunn som en gruppe som deler en religiøs tro. Trossamfunn forholder seg til de organiserte samfunnsstrukturene for eksempel gjennom at de søker statsstøtte og andre tilskudd. De søker også om å få oppført forsamlingshus, og dersom de driver næringsvirksomhet, er de pliktige til å sende regnskaper til Brønnøysundregistrene. All denne korrespondansen forholder seg til lovverk som sikrer journalister og andre innsyn, gjennom blant annet offentlighetsloven.²⁰ Disse formelle strukturene gjør det mulig for journalister å undersøke pengestrømmer, eiendeler og formell kontakt mellom trossamfunnet og myndighetene. Med bakgrunn i dette viser Dahlstrøm hvordan journalistikk om livssyn kan deles i ulike kategorier, der undersøkelser av økonomiske forhold utgjør en av dem.²¹

I arbeidet med en sak vil journalister ofte be ledere av trossamfunn om uttalelser, for å dekke kravet om samtidig imøtegåelse, slik det kommer frem i Vær Varsom-plakaten § 4.15 om retten til tilsvar.²² Men man kan altså skille mellom journalistiske metoder som ser på ytre, strukturelle forhold på den ene siden, og de metodene som undersøker hva som skjer på innsiden av trossamfunnet, i kontakt med trossamfunnets medlemmer, eller i feltarbeid knyttet opp mot miljøene på den andre siden. Dette samsvarer med kategorien til Dahlstrøm som handler om å avsløre maktforhold.

I religiøse miljøer får makten en åndelig tilleggsdimensjon som kan misbrukes, slik vi for eksempel så i Knutby-saken i Sverige. Professor ved Det teologiske fakultet ved Universitetet i Oslo, Jone Salomonsen mente da at «Helge Fossmo misbrukte sin makt forførerisk og konstruerte en ny teologi. Dette var helt vilt, men det ble akseptert fordi han hadde visjoner fra Gud.»²³ Rådet som erfarne livs-

synsjournalister gir, er å bruke tid på å komme på innsiden av miljøet og knytte kontakter både til ledere og grasrota.²⁴ Maktretorikk som brukes er blant annet trusler om utestengelse og fortapelse.

En tredje kategori er saker om trosfrihet og forfølgelse, som kan handle om kristne konvertitter som blir forfulgt på grunn av troen. Flere steder er kristne gjenstand for systematisk forfølgelse. Dette er ikke like godt kjent hos allmennheten. Etter at Islamsk Råd ga liberale råd om hvordan frafalne ikke skulle forfølges i 2007 (såkalt apostasi), fikk dette knapt oppmerksomhet i pressen.²⁵

Det finnes en rekke andre perspektiver også, for eksempel seksualitet og samliv, misjon og bistandsarbeid, radikalisering, og religion som grunnlag for krigføring og terror. Men i denne studien er formålet å se på journalistiske undersøkelser om selve trossamfunnene, og da er ikke de nevnte kategoriene like relevante.

Tre feller å gå i

Dahlstrøm skisserer tre typiske feller journalister går i når de dekker livssyn. Den første fellen er at journalisten mangler grunnleggende kjennskap til Bibelen og Koranen. Begrepet «religiøs analfabetisme» brukes for å forklare journalisters manglende kunnskap om religion. Dette er også beskrevet av Michael J. Gerson i *Blind spot: When journalists don't get religion*.²⁶ Gerson viser til en situasjon der verken journalisten eller redaktøren gjenkjenner at en kilde bruker en kjent bibelreferanse fra Bergprekenen. I et annet eksempel blir en kristen akademiker nødt til å forklare at *Åpenbaringen* er en bok i *Det nye testamentet* og at dette er den siste boken i Bibelen.²⁷ Den manglende forståelsen for Bibelen og kristendommen generelt kan ses i sammenheng med hvordan oppmerksomheten har blitt flyttet

vekk fra kristendommen og religion ellers siden slutten av 1900-tallet.²⁸ Mediekommentator Svein Egil Omdal beskriver utviklingen med at «Kristendommen er noe vi har lagt bak oss, islam er noe vi må beskytte oss mot. Dette er den ubevisste parole på norske redaksjonsmøter.» Han viser til Jürgen Habermas og hans erkjennelse av at religion nekter å dø ut i møte med det sekulære samfunnet.²⁹

Den andre fellen er at journalisten misbruker eller misforstår ord og begreper. Kristendom og Islam er fulle av begreper som man kan feiltolke eller kanskje aldri har hørt om. Dahlstrøm viser til en artikkel i Agderposten som omtaler salg av den gamle metodistkirken i Arendal. I teksten heter det at menigheten må «flytte døpefont og relikvier». Men menigheten har åpenbart ingen relikvier (levninger av hellige personer).

En tredje felle er at journalistene har sin egen agenda i saken. De kan ha bestemt seg for hva reportasjen skal handle om på forhånd, og klarer ikke å ta inn over seg det kildene forteller. Konsekvensen blir gjerne at det religiøse miljøet blir latterliggjort. Kildene kan oppleve å bli mistenkeliggjort, eller de opplever at journalistene prøver å lure dem i en kilde. Dette innbyr ikke til tillit eller god samtale.³⁰

Objektivitet og nøytralitet som idealer

Objektivitet er et vanskelig begrep som har vært knyttet til journalistikken helt siden 1800-tallet. Hva man legger i begrepet og hvordan journalister praktiserer det, har endret seg og har fått ulikt uttrykk i USA, Europa og resten av verden. Da begrepet først ble brukt i USA, var dette en hedersbetegnelse og i stor grad en parallell til positivismen. Man burde ikke fortelle noe om verden med mindre det kunne måles og telles.³¹

Store norske leksikon definerer objektivitet slik: «Ordet betyr saklig, upersonlig, upartisk, allmenngyldig. Det motsatte ordet er subjektiv. Objektiv brukes om noe som baseres på fakta og ikke preges av følelser, personlig interesse eller oppfatning».³²

Begrepet har likevel alltid vært problematisert. Muñoz-Torres peker på at forståelsen av objektivitet er knyttet nettopp til forståelsen av det positivistiske. Dette erstatter det man oppfatter som «sannhet» og «kunnskap». Muñoz-Torres på sin side mener at kunnskap dannes i møtet mellom den enkelte (subjektet) og det faktiske (objektet). Det vi forstår som rene fakta bygger dessuten på et utvalg av andre forutbestemte fakta som er subjektivt valg ut av noen og som vi ikke har forutsetninger til å kunne kontrollere fullt ut.³³

Vi ser hvordan denne konflikten stadig er levende, for eksempel i debatten om hvorvidt en nyhetsoppleser i NRKs TV-sendinger kan bruke et smykke med kors. Bruken av korset kan oppleves som lite nøytralt av enkelte, mens det av andre forsvares som et så alminnelig symbol at man ikke mister troverdighet eller evne til å formidle nyheter objektivt.³⁴ Andre forsvarer programlederens rett til å utøve sitt livssyn. NRK fikk likevel medhold fra Likestillings- og diskrimineringsnemnda i at de kunne nekte programlederen å gå med smykket under sending.³⁵

Hege Lamark og Lisbeth Morlandstø mener at begrepet «hederlighet» kan brukes som en valuta for å styrke journalistikken når objektivitetskravet blir umulig: «I denne profesjonaliteten inngår både det faglig skikkelige og det personlig hederlige (...) Journalisten bruker sin profesjonalitet som en strategi for å takle «uløselige» situasjoner».³⁶

Vi finner forventningene om nøytrali-

tet nedfelt i pressens etiske rammeverk, Vær Varsom-plakatens § 2.2, selv om man har unngått å bruke selve ordet «objektivitet»: «Redaktøren og den enkelte redaksjonelle medarbeider skal verne om sin uavhengighet, integritet og troverdighet. Unngå dobbeltroller, verv, oppdrag eller bindinger som kan skape interessekonflikter eller føre til spekulasjoner om inhabilitet.»³⁷

Objektivitetsidealet blir viktig på den måten at kilder og publikum ikke skal mistenke at journalisten har sin egen agenda med saken, og henger sammen med den tredje fellen beskrevet av Dahlstrøm. Diskusjonen om begrepet viser at absolutt objektivitet neppe er mulig, men å bestrebe objektiv dekning kan likevel være viktig for å bygge tillit, både i møte med kilden og når saken publiseres. Hvor grensene går for en livssynsjournalist er usagt i forhold til «å verne om sin uavhengighet, integritet og troverdighet». Tilhørighet til et trossamfunn vil styrke kunnskapen, men kanskje svekke integriteten. Å inneha et verv i et trossamfunn en dekker som journalist, vil kunne bryte med Vær-Varsom-plakaten. Men kan selve livssynsidentiteten, uten at man er aktiv i trossamfunnet, i seg selv utfordre integriteten?

Metode

Undersøkelsen er gjort i tre steg. Først er alle SKUP-rapportene fra 1991 til 2020 lest og delt i 36 tematiske kategorier, blant annet dem om trossamfunn (steg 1). Dernest er det gjort en kvalitativ innholdsanalyse av metoderapportene om trossamfunn fra 2013 til 2019 (steg 2). Til slutt er det gjort fokusgruppeintervjuer med to av redaksjonene som har levert de nyeste bidragene (steg 3). En mer detaljert gjennomgang av rapportene for 2016 har dessuten fungert som en pilot

for hele studien, og dette er lagt til grunn for hvordan resten av rapportene er undersøkt.³⁸

Arbeidet med å lese og kategorisere SKUP-rapportene har vært tidkrevende. Rapportene er på over 16 800 sider til sammen. Arbeidet har primært vært kvantitativt, og består i å registrere hvilke journalister som har jobbet med prosjektene, deres kjønn, hvilke redaksjoner de tilhører, årstall og hvorvidt de har vunnet selve SKUP-prisen eller et diplom er registrert i en database sammen med en kort beskrivelse av prosjektet og en liste med stikkord. Stikkordene gjør det mulig å gruppere rapporter på tvers av tema, slik at man kan spore et begrep som «islam» på tvers av rapporter som i hovedsak handler om andre tema, for eksempel integrering, krig eller terror. Arbeidet i denne artikkelen er altså bare et av flere med utspring fra denne gjennomgangen.

Av rapportene som har trossamfunn som hovedfokus, er de ni arbeidene fra 2013 til 2019 analysert i større detalj i en innholdsanalyse. Dette utvalget er gjort fordi arbeidene av nyere dato må anses som mer relevante, i hvert fall for journalister som ønsker å bruke lærdom til eget arbeid. Samtidig er de nyeste rapportene lengre og mer detaljerte og gir et bedre empirigrunnlag enn tidlige rapporter.

I dette arbeidet brukes stegvis-deduktiv-induksjon (SDI-metoden). Metoden er en type databasert teoriutvikling (grounded theory), og tar utgangspunkt i at det allerede finnes empiri (SKUP-rapportene), og at man forsøker å finne måter å generalisere innholdet på etter hvert som man kartlegger denne empirien.³⁹ Modellen har seks steg: 1. Generering av empirisk data (journalistenes nedtegnelser av egne erfaringer i SKUP-rapportene), 2: Bearbeiding av rådata, 3. Empirinær koding,

4. Kodegruppering, 5. Utvikling av konsepter, og 6. Diskusjon av konsepter og bruk av teori. SDI-metoden er altså godt egnet fordi den tar utgangspunkt i empirien som punkt 1, noe som allerede er nedtegnet i SKUP-rapportene.

Mange viktige erfaringer fra metode-rapportene lar seg ikke lett operasjonalisere. Et eksempel er de journalistiske metodene. Som beskrevet i avsnittet over, handler beskrivelser av journalistisk metode om hvilke handlinger journalistene gjør for å innhente, bearbeide og presentere informasjon. Dette kan være nedtegnelser av hva journalistene gjør for å få tak i et viktig dokument, eller hvilke strategier de bruker for å få en viktig kilde i tale. Det kan også være et konkret verktøy man bruker for å organisere arbeidet eller dataene. Disse beskrivelsene er identifisert gjennom språkbruken i rapportene. Ordbruk som «Vi brukte ... for å ...» identifiserer gjerne en metode. Eksempler er: «Vi ba om innsyn for å finne omfanget av tvang», «vi sendte e-post til ... for å vite hva...». Arbeidet krever likevel at koderen har journalistisk kompetanse slik at man kan gjenkjenne hva som er beskrivelsen av en arbeidsmetode. Det er slik koding som kan kalles empirinær koding (3) i Tjørås' modell. Videre kategorisering av metoder som hører hjemme i neste fase, kodegruppering (4), hvor metoder er en overordnet kategori, mens etiske dilemmaer kan være en annen.

Det ligger naturligvis subjektive vurderinger i hvordan disse kategoriene lages og brukes i praksis, men dette er en del av Tjørås' modell i fase 5 og 6. En slik inndeling kalles «pragmatisk kategorisering», og sammenlignes gjerne med hvordan vi lager betegnelser på kjøkkenredskaper.⁴⁰ Målet er ikke å gjøre dette perfekt, men å kunne gjøre det konsekvent nok til at det viser generelle trender og

konsepter i materialet.

Rent praktisk er kodingen gjort i en kombinasjon av tabeller i regneark og ved bruk av programvaren NVivo. Programmet gjøre det mulig å telle opp forekomster av tema på tvers av en mengde dokumenter og samle tekstsitater i noder. Eksempler på slike noder er «observasjon i felt», «kilden utfordrer journalisten på bibelkunnskap» eller «journalistens refleksjoner om objektivitet». Når alle tekstene og intervjuene er gjennomgått, får man samlet utsagn og nedtegnelser om samme tema slik at man kan analysere det helhetlig. En del av disse tekstsegmentene er gjengitt og satt i sammenheng. Kodingen i regnearket gjør det mulig å telle opp hvor ofte ulike typer metoder er brukt.

I tillegg til innholdsanalysen er det gjort fokusgruppeintervjuer med journalistene i to av redaksjonene som har levert bidrag de siste årene. Hensikten med intervjuene er å få ytterligere forklaringer på hvordan journalistenes tro og kunnskap om trossamfunn har hjulpet dem i møte med kildene, samt å beskrive eventuelle hindringer. Intervjuene skal også fange opp forhold som ikke er beskrevet i rapportene, som for eksempel refleksjoner rundt hvorfor man ikke fikk tilgang til et lukket trossamfunn, eller refleksjoner om egen integritet og uavhengighet.

Intervjuguiden er utformet for å legge til rette for en åpen samtale med god flyt. Den tar utgangspunkt i kronologien i det journalistiske arbeidet fordi dette er logisk og enkelt å forholde seg til for kildene. Innledede spørsmål er da om hvordan arbeidet med prosjektet startet, og hvordan de først kom i kontakt med trossamfunnet. Spørsmål om journalistenes egen tro og livssyn blir lagt langt bak i spørsmålsrekken, av flere grunner. Å spørre om religiøs tilknytning tidlig gir føringer

for svarene etterpå som da blir gitt i lys av det man har oppgitt som eget livssyn. Spørsmål om tro og livssyn er dessuten personlig og svært krevende og kan gjøre kommunikasjonen vanskelig om de kommer på et tidspunkt hvor intervju situasjonen ikke er kommet godt i gang. Samtidig er respondentene klar over at dette er premisset for intervjuet på forhånd, og spørsmålene skal dermed ikke komme som noen overraskelse.

Spørsmålsrekken inviterer journalistene til selv å legge livssyn på bordet på et tidspunkt i samtalen hvor det er relevant. Det vil da være mye lettere å spørre videre om det de selv har svart enn å introdusere tro- og livssynsspørsmål ut av det blå.

For intervjuene ble det valgt ut tre redaksjoner som hadde levert noen av de nyeste bidragene og der det hadde vært mer enn bare én journalist involvert. En av redaksjonene kunne ikke stille, men ellers er NRK Brennpunkt (*Pengepredikanten*, 2016) og Tønsberg Blad (*BCC-ledernes forretningsvirksomhet*, 2013) intervjuet. De tre journalistene i NRK omtales i denne artikkelen som journalist A til C, mens de to i Tønsbergs Blad omtales som D og E. De to redaksjonene er svært ulike med tanke på størrelse, ressurser og nedslagsfelt, noe som får betydning også for metodevalg og omfang av journalistikken.

Funn

Hva livssynssakene handler om

Den kvantitative undersøkelsen viser at fra oppstarten av SKUP i 1991 til våren 2020 er det levert 35 prosjekter som har livssyn som tema. Disse er spredt jevnt over hele perioden. Tre av arbeidene har blitt hedret med SKUP-diplom, alle på 90-tallet. Ingen har vunnet hovedprisen. Ti av bidragene er levert av aviser med

kristen formålsparagraf (sju av Vårt Land, tre av Dagen). Ellers er både riksmidia og lokal- og regionalmedia representert.⁴¹ Temaene er svært forskjellige og spenner fra å dekke konvertitter til frime-nigheters forretningsvirksomhet, islamske SFO-er og rekruttering av fremmedkrigere⁴². Mange av sakene lar seg kategorisere ut fra inndelingen i Dahlstrøms bok. De to første kategoriene, undersøkelser om penger og lederes makt er spesielt relevante. Siden variasjonen i hva som dekkes likevel er stor, er kategorien «annet» den største. Tabellen under viser hvordan sakene grovt kan deles inn mellom kategoriene:

Kategori	Antall
Makt og ledelse	8
Trosforfølgelse	3
Økonomi	9
Annet	15
Sum	35

Sakene i «Annet»-kategorien spenner fra å handle om flerkoneri i muslimske miljøer til en misjonærskandale på Manilla, der Misjonsalliansens misjonær er involvert i korrupsjon og andre kriminelle forhold⁴³. Et av de ferskeste arbeidene handler om muslimske overnattings-SFO-er tilknyttet det tyrkiske miljøet i Oslo⁴⁴.

Tre av sakene handler om trosforfølgelse og konvertitter. I Vårt Lands «Blodig retur»⁴⁵ beskrives det hvordan kristne konvertitter fra Iran konsekvent blir sendt ut av landet, i strid med rådene fra FN. Et senere prosjekt av Agderposten, «Religionsforfølgelse på Sørlandet»⁴⁶, er en artikkelserie om kristne flyktinger som blir forfulgt på Sørlandet og de negative konsekvensene av at regjeringen tok vekk muligheten for kirkeasyl. Flyktingene kommer fra land der kristne er

minoriteter og forfølges. De har typisk konvertert fra islam til kristendom, og mens de selv lever med frykt for represalier, blir de ikke nødvendigvis trodd av norske myndigheter når de sier at de har konvertert. Rapporten forteller om at man gjennom dette arbeidet fikk synliggjort utfordringene for konvertittene, og at utfordringene var større enn det var bevissthet om i offentligheten. Saken ble løftet politisk og debattert i Stortinget.

Det er også undersøkelser om scientologikirken, om kirkens rolle under krigen, og om muslimers politiske holdninger. Det er vanskelig å si noe samlet om disse prosjektene. Tematisk er fordelingen slik:

Tematisk inndeling av saker om trossamfunn	Antall
Brunstad Christian Church (BCC)	4
Jehovas vitner	2
Jødedom	1
Kristne frimenigheter	7
Muslimske miljøer	10
Scientologikirken	2
Kristendom, annet	9
Sum	35

De journalistiske metodene

Vi skal nå se nærmere på de metodene og utfordringene journalistene støter på, først ved å se på de strukturelle undersøkelsene der journalistene henter ut opplysninger gjennom innsyn og oppslag i registre, dernest metodene der de oppsøker miljøene. Ved å gjøre en hovedinndeling i metodebruk mellom strukturelle, og andre, viser tabellen under at dette fordeler seg nokså likt i sakene fra 2013 til i dag:

Type undersøkelse	Antall
Strukturelle undersøkelser	22
Kontakt med kilder/feldarbeid	19
Annet/uklart	22
Sum	63

Flere av prosjektene handler om økonomisk rot eller at ledere beriker seg på bekostning av trossamfunnets medlemmer. Dette er gjerne avdekket gjennom innsyn i korrespondanse mellom trossamfunnet og myndighetene, ved å lese årsrapporter og regnskaper eller å gjøre oppslag i registre. Dette er det som er beskrevet som «strukturelle undersøkelser» i teorikapitlet.

VGs «Mirakelpredikantene»⁴⁷ belyser evangelist Svein-Magne Pedersen og hans gevinst på helbredelse og innsamling til barnehjem som ikke eksisterer, i 25 år etter at den første anmeldelsen mot ham kom. Saken problematiserer også skillet mellom alternativ medisin og religiøs praksis. Her er det klassiske metoder innen næringslivsjournalistikk som benyttes mest, ved at man blant annet søker i det kanadiske selskapsregisteret. Journalistene drar også til de stedene der barnehjemmene angivelig skal finnes, og kan dokumentere at disse ikke eksisterer. Dette er en type feltarbeid som er telt opp i den andre kategorien.

Metoderapporten er rik på beskrivelser av tekniske og økonomiske undersøkelser, men det gjøres lite eller ingenting for å møte tilhengerskaren til Pedersen. I dette valget blir derfor kunnskaper om økonomi langt viktigere enn de om livssynet.

NRK Brennpunkts «Pengepredikanten»⁴⁸ forteller om hvordan pastor Jan Hanevold i Visjon Norge beriker seg på å leie ut store eiendommer til menigheten. Journalistene viser hvordan penger går fra gaver fra om lag hundre tusen seere, via Visjon Norge, til Hanevolds lommer. Metodene som brukes her går langs begge sporene beskrevet over, og redaksjonen har fordelt de strukturelle undersøkelsene til en journalist med bakgrunn fra økonomijournalistikk, og arbeidet med å pleie

kildene på innsiden av menigheten til en annen journalist. Kunnskaper og økonomi og livssynet beskrives som svært viktig.

Avisen Dagens «Posisjonene og pengene, makten og æren»⁴⁹ tar utgangspunkt i konkursen for Oslo International Bible College i Lørenskog i 2013. Her er god del av rapporten viet å fortelle om rettssaken som fulgte, også i lys av teologi.

Den hellige skrift sier at trosbrødre ikke skal trekke hverandre for en verdslig rett, men løse konflikter seg imellom, eventuelt med hjelp fra kristne ledere. Det var selvsagt også en del av læregrunnet på bibelskolen OIBC – men det er ikke alltid samsvar mellom pensum og praksis. Rettssaken i Lillestrøm viste at de to mangeårig nære medarbeiderne Bekkesletten og Friis Larsen nesten ikke så likt på noe lenger, heller ikke hvorvidt Bekkesletten hadde krav på å få tilbake pengene sine slik de andre involverte hadde fått.⁵⁰

Fire prosjekter tar utgangspunkt i Brunstad Christian Church (tidligere Smiths venner) forretningsdrift. To av de nyere prosjektene tar utgangspunkt i at menigheten kjøpte øyperlen Østre Bolærne av Forsvaret i 2004. Etter kritikk og mye omtale i offentligheten, ga menigheten fra seg eiendommen i bytte mot en annen (Tønsbergs Blads «BCC-ledernes forretningsvirksomhet»⁵¹ og Dagens Næringslivs «You can't save the world if you're broke»⁵²). Journalistikken viser og underbygger påstander om at ledere i menigheten utnytter medlemmer, og særlig ungdom, til å gjøre dugnadsarbeid og samle inn penger som deretter brukes til å berike lederne. Begge disse arbeidene gjør utstrakt bruk av næringslivsjournalistiske metoder. Journalistene leser årsregnskaper og blar i utenlandske selskapsregistre.

I Dagens Næringslivs «Sataniske cash – historien om verdibanken og valutapyramiden»⁵³ fikk journalistene innsyn i mye av korrespondansen som lederne i Oslo Kristne Senter hadde med myndighetene og andre. Ved å se på disse samlet kunne avisen fastslå at lederne lurte andre i menigheten til å investere i et pyramideselskap. Journalistene fikk et klart inntrykk av at lederne forsøkte å svindle mennesker rundt seg på en måte som ikke kunne sies å være forenelig med det livssynet de var representanter for.

Når vi kikket nærmere i Bibelen så vi også at Jesus hadde sagt at «Det er lettere for en kamel å komme gjennom et nåløye enn for en rik å komme inn i Guds rike.» Disse ordene virket ikke å affisere verken våre kilder i det kristne miljøet eller de vi hadde tenkt å skrive om. Utenfor søndagsgudstjenesten på Oslo Kristne Senter sto Jaguarene, BMWene og Mercedesen på rad og rekke. Dette er en side ved Norge som ikke så ofte blir beskrevet.⁵⁴

Referansen er til Jesu lignelse om den rike (unge) mannen som er gjengitt i tre av evangeliene.⁵⁵

Når kunnskap om livssynet blir nøkkelen

I metoderapporten for NRK Brennpunkts «Pengepredikanten» forteller journalistene at «bakgrunnskunnskap og ikke minst bibelforståelse var her uvurderlig for noenlunde å snakke samme språk».⁵⁶ Rapporten forteller også at journalistene selv har bakgrunn fra kristne miljøer:

I dette prosjektet har vi vært to journalister som har jobbet sammen med research. Vi er begge vokst opp i kristne miljøer og har en brukbar forutsetning for å forstå tankesettet i frikirkelige sammenhenger. Vi er også i stand til å kjenne

igjen koder, språkbruk og hersketeknikker når folk sier at de taler på vegne av Gud⁵⁷.

Rapporten om «Pengepredikanten» fokuserer mer på verdisetet, retorikken og innholdet i trossamfunnet enn det mange av de andre rapportene gjør, som har mer vekt på de strukturelle forholdene. Utgangspunkt for undersøkelsen var at man ønsket å bli bedre kjent med en av de største frikirkelige menighetene i landet, altså Visjon Norge. I utgangspunktet kjente redaksjonen ikke til dobbeltrollene til Hanevold, og hvordan han brukte menighetens penger til å betale leie til seg selv, forklarer journalisten i fokusintervjuet:

Han (Hanevold red.anm.) har 100 000 seere i uka. Så han har på mange måter Norges største menighet, i hvert fall tilhørermenighet eller seermenighet. Pluss at han har jo åpenbart store pengesummer som strømmer gjennom virksomheten. Så det var ikke veldig vanskelig å oppdage ham. (Journalist A, fokusgruppeintervju)

Arbeidet med «Pengepredikanten» skiller seg også ut på den måten at dette er det eneste tilfellet hvor journalistene enkelt får tilgang til miljøet. Prisen journalistene må betale er likevel at Hanevold forsøker å kontrollere hvilke kilder de får møte. Hanevold dokumenterer dessuten NRK Brennpunkts arbeid ved selv å gjøre filmopptak av alt som skjer.

I Tønsbergs Blad er en av journalistene katolikk mens den andre har et sekulært livssyn. De deler oppfatningen av at det er viktig å ha kunnskaper om feltet man dekker. For dem har kunnskaper om livssyn vært mindre relevant i dekningen av BCC/Smiths venner fordi de har konsentrert seg om de strukturelle undersøkelsene. Likevel la de inn en betydelig innsats i

å forstå det trossamfunnet de skulle undersøke.

Det ble helt nødvendig fra starten av å lese seg grundig opp på hva menigheten er og står for. Vi møtte dypt religiøse mennesker, det ble viktig å vise at vi respekterte deres tro og forsto hva de snakket om. Mange hadde også problemer fordi de hadde gått ut av menigheten og mistet mye av sitt sosiale nettverk. Noen hadde samvittighetskvaler fordi de snakket med oss.⁵⁸

Tønsbergs Blad-journalistene forteller at de har fått tilbakemeldinger på at journalistikken de har gjort ikke går langt nok i å forklare hva som skjer på innsiden:

Et par av de kildene vi har hatt har gitt oss litt mild kritikk fordi vi ikke drar inn mer av teologien faktisk, i journalistikken. For de er opptatt av dette her med angsten for å gå fortapt som drivkraft. (Journalist D, fokusgruppeintervju)

Journalisten mener at man kunne forklart bedre overfor leserne hvorfor ungdommene bruker så mye tid og innsats i menigheten dersom man lykkes med å forklare teologien bedre. Men dette er en refleksjon som først kom frem i fokusgruppeintervjuet, og den lille størrelsen på redaksjonen, tidsaspektet og den begrensede tilgangen på ressurser kan ha påvirket dette valget.

At den ene journalisten hadde kristen oppvekst, hadde en viss betydning for hvordan han forsto BCCs teologiske retorikk. Han kjente ikke igjen hvordan Bibelen ble tolket og brukt, blant annet for å få ungdommer til å arbeide for menigheten.

Jeg opplevde jo at viljen for å stille opp for trossamfunnet er mye sterkere enn hos de fleste andre trossamfunn, for å si det sånn. Er du et aktivt medlem av Smiths venner, så

bruker du veldig mye tid på det. Du er på møter, du er på diverse aktiviteter, du er på stevner på Brunstad, du er på dugnad ikke minst. (Journalist D, fokusgruppeintervju)

Feltarbeid, kontakt på innsiden og bruk av sekundærkilder

Men det finnes andre tilnærminger for å forstå hva som skjer på innsiden av trossamfunnene. Dagens Næringsliv fikk tips om at ungdommer i BCC bygde boliger og at de nærmest bodde på arbeidsplassen. De besøkte stedene og dokumenterte det de så med kamera. De oppdaget likevel at det skulle bli svært vanskelig å snakke med kildene på innsiden.

Avstanden til kildene på innsiden er også tydelig skildret i Aftenpostens *De muslimske overnattings-SFO-ene*. Mye av arbeidet gikk ut på å dokumentere at tenåringer faktisk overnattet på stedet. Gjenom innsynsarbeid fikk de tak i arkitekttegninger for eiendommene som viser sovesaler, og de spanet på stedet for å dokumentere når barn og foreldre kom og gikk. Men verken barn eller voksne ville snakke med journalistene.

Kildene våre er engstelige for å legge seg ut med menigheten. De frykter at de vil bli uglesett og ekskludert og at de risikerer å miste kontakt med familie og venner, dersom de blir avslørt.⁵⁹

Journalistene får kun kontakt med lederne, og det skjer skriftlig via e-post. Det tar lang tid å få svar på hver henvendelse.

Også i «Religionsforfølgelse på Sørlandet»⁶⁰ hadde journalisten store problemer med å komme på innsiden av miljøet. Her handlet det ikke om tilgang, men om kunnskap. Journalisten kompenserte med å bruke tid med miljøet og kildene. Løsningen ble å delta på en del av menighetens aktiviteter, og fremgangsmå-

ten måtte improviseres.⁶¹

Det ble også viktig for journalisten å bruke såkalte «sekundærkilder». Dette er personer som ikke selv er del av menigheten, men som kjenner den godt. Disse kan hjelpe journalisten å komme i kontakt med de rette personene, forstå mer av kulturen, og til og med være tolk.

Sekundærkilder blir også mye brukt i NRKs «Koranskolene»,⁶² som beskriver norske barn som tvangssendes til Somalia og Kenya for å gå på koranskole. Her er sekundærkildene profiler i sosiale medier, forskere og de som ellers jobber med somaliere. Journalistene forsøker så å nærme seg enkeltpersoner for å kunne fortelle deres historier. Men miljøet beskrives som lukket, fordi somaliene har et sterkt samhold, de har sitt eget språk, og de har generelt problemer med å opparbeide tillit etter å ha blitt sviktet av sine nærmeste eller utsatt for mishandling.

Religiøs maktretorikk

Vi finner flere beskrivelser av hvordan ledere i trossamfunn bruker maktretorikk mot journalistene, for eksempel da Dagens Næringsliv var i ferd med å avsløre pyramidespillet hos Oslo Kristne Senter i «Sataniske cash» (2013). Etter hvert som avisen avslørte at lederne beriket seg på bekostning av medlemmene, forteller metoderapporten at en av pastorene tok til motmæle fra talerstolen:

”Det er vanskelig for Satan og denne verden å se at kristenfolket har lykkes med noen ting.” Denne moralske påberopelsen var lite effektiv overfor oss. Vi tenkte at det i tilfelle var like stor sannsynlighet for at vi (journalistene red.anm.) var sendt av Gud, og at Satan fantes i ponzi-pyramiden og misbruket av de kristnes sparepenger.⁶³

Selv om journalistene ikke eksplisitt forteller om sin verdibakgrunn eller tro, er det lett å se hvordan oppfatning av ulikt livssyn har betydning. Dette kan også ses på som forsøk på å stille spørsmål om journalistenes intensjoner og at de kan være mer opptatt av «å ta» et kristent miljø ut fra forutinntatte holdninger heller enn å avdekke kritikkverdige forhold. Det kan uansett ikke ses på som noe mer enn et retorisk motspill, sett i lys at de kritiske forholdene redaksjonen ellers finner om menigheten.

Men det viktigste er kanskje når journalistene avdekker hvordan denne retorikken brukes mot menighetens medlemmer selv. I møte med Jehovas vitner opplevde Fædrelandsvennen at mange av kildene løp en stor risiko ved å ha kontakt med dem. Å snakke med utenforstående, og spesielt journalister, var strengt forbudt og kunne bli straffet med utestengelse:

I ytterste konsekvens oppleves en utstøtelse som en dødsdom. Under Harmageddon (dommens dag) som ifølge vitnene er nær forestående, skal alle dem som ikke tilhører Jehovas vitner utslettes. Med dette i bakhodet har vi fart varsomt fram når vi har snakket med dem som har endt opp i sakene våre.⁶⁴

Oslo Internasjonale Bibelskole ble drevet av en del av pinsebevegelsen som kalles «Regnbuesystemet». Journalistene i Dagen hadde tidligere hatt kontakt med disse uten å merke noe til maktforholdene eller mulig konflikt. Journalisten opplevde at en av lederne forsøkte å hindre arbeidet deres ved å klage til sjefsredaktøren heller enn å svare journalisten. Redaktøren lot imidlertid journalistene jobbe videre, og redaksjonens begrunnelse er at saken åpenbart har offentlig interesse og at skolen mottar store pengesummer i statsstøtte.

Objektivitet og nøytralitet

Selv om metoderapportene inviterer til å beskrive etiske utfordringer og andre forhold, finner vi få beskrivelser som problematiserer journalistens egen rolle og livssyn i møte med kildene. Som allerede nevnt, skiller «Pengepredikanten» seg ut ved at kristen bakgrunn og livssyn hos journalistene her trekkes frem som en stor fordel.

I rapporten for «Sataniske cash» beskriver likevel Dagens Næringsliv enkelt forsøk på å forholde seg nøytral når kilder utfordret dem på bibelkunnskaper. «I kildemøter opplevde vi å bli spurt om vi trodde på et liv etter døden. Det var en test. Et litt nølende "njææ" førte lett til en oss-mot-dem-situasjon.»⁶⁵ Det beskrives også situasjoner der journalister forsøkte å bruke Bibelen som en brekkstang mot lederne:

Å bli tatt i å bryte ett av de ti budene viste seg å være en akilleshæl for mange av personene vi møtte i denne saken. Dette brukte vi rent metodisk. Bud 8, 9 og 10 berører alle problemstillinger i denne saken: - Du skal ikke stjele. - Du skal ikke tale usant om din neste. - Du skal ikke begjære din nestes eiendom. Direkte konfrontert med det åttende bud, var det vanskelig for kilder å lyve.⁶⁶

Journalistene forsøker altså å ikle seg nøytralitet ved ikke å gi klare svar på hva de selv tror på i møte med kildene. Samtidig bruker de bibelkunnskaper som et verktøy mot lederne. I dette tilfellet sier rapporten ikke noe om hva slags tro eller livssynsbakgrunn journalistene har.

I fokusgruppeintervjuene uttrykker alle respondentene at tro eller medlemskap i et trossamfunn ikke bør ha betydning for journalistikkens integritet, men at man må unngå lederverv. Det er kunn-

skaper om trossamfunnene og teologien som de anser som viktig.

Analyse

Det går et skille mellom de prosjektene der journalistene velger å prøve å nå kilder på innsiden av trossamfunnet, og der journalistene konsentrerer seg om strukturelle undersøkelser. Valg av arbeidsmetoder har trolig å gjøre med vinkling i prosjektene, men har også sammenheng med mediets størrelse og nedslagsfelt, samt ressurser. I «BCC-ledernes forretningsvirksomhet» valgte Tønsbergs Blad vekk metoder som ville gitt publikum mer innblikk i medlemmenes opplevelser og motivasjon for å drive dugnad. Dette beskriver journalistene selv i fokusgruppeintervjuet, der de også vedgår å ha fått kritikk for ikke å ha forklart nok av teologien til Smiths venner. Dette kunne vært viktig for å forklare hvorfor ungdom bruker så mye tid i menigheten, blant annet ved å gjøre dugnadsarbeid.

Mye av det samme synes å være gjeldende for «Posisjonene og pengene, makten og æren», der økonomiske og juridiske forhold blir så viktig at vi aldri får vite noe om hvordan journalistene har gått frem for å få studentene eller ansatte ved bibelskolen selv i tale. Vi får likevel vite at lederne bruker Bibelen retorisk mot journalistene, slik vi også ser i flere andre prosjekter.

Når journalistene mangler kunnskap, velger en del av dem å bruke tid på å tilnærme seg miljøet. Dette kan vi lese om i rapporten for «Religionsforfølgelse på Sørlandet», og «Jehovas vitners religiøse domsutvalg». En annen metode som brukes for å få økt kunnskap om trossamfunnene, er å kontakte såkalte «sekundærkilder», det vil si kilder som står nær miljøet, men som ikke (lenger) er en del av det. Dette kan være utbrytere, forskere eller

familiemedlemmer.

Det er mange eksempler på at journalistene trekker frem kunnskaper om trossamfunnet og religionen som en fordel i møte med dem. Både i «Pengepredikanten», og «Sataniske cash – historien om verdibanken og valutapyramiden» ser vi at kunnskaper om Bibelen brukes, både av kildene og journalistene selv. Bibelkunnskap, og bruk av sitater, kan da ses på som noe som er med på å «fyre opp» saken og gjøre den mer spennende. Et nitid arbeid med å forstå retorikken og språket i Jehovas vitner er også beskrevet som svært nyttig i Fædrelandsvennens prosjekt fra 2018.

Vi ser flere eksempler på at journalistene utfordres på å forstå referanser til Bibelen. I flere av prosjektene blir det brukt retorikk der journalistene eller mediehusene anklages for å representere det onde («i ledtog med djevelen»). Men det er ingen eksempler på at journalistene ikke forstår bibelreferanser (som beskrevet av Gerson og Hoover).

Vi ser hvordan de tre fellene som er beskrevet av Dahlstrøm blir viktige prøvesteiner for journalistene ved at kildene i flere tilfeller forsøker å teste ut journalistenes bibelkunnskaper. De blir også utfordret på tro. I «Pengepredikanten» blir personlige erfaringer med kristne miljøer trukket frem som en stor fordel i møte med Visjon Norge. Dagens Næringsliv bruker lignelsen om den rike mannen, samt de ti bud, som et verktøy mot lederne. I «Sataniske cash» forsøker ledere av menigheten å ilegge Dagens Næringsliv motiver som vil passe til den tredje fellen. Dette kan likevel ikke ses på som noe annet enn maktretorikk.

I noen saker har valg av vinkling på økonomiske forhold tatt fokus vekk fra å forklare hva som skjer på innsiden av trossamfunnet. Men, som journalisten i

Tønsbergs Blad påpeker, går man da glipp av å forklare hvilken kraft troen og retorikken om en mulig fortapelse har på medlemmene. Dette kan være en viktig faktor for å forklare også pengestrømmene, hvordan lederne fungerer og hvorfor ingen i menigheten våger å stille kritiske spørsmål til dette selv.

Vi finner få, om noen, betraktninger om journalistens tro og hvordan dette eventuelt påvirker integriteten. Her er ytterpunktene «Pengepredikanten» på den ene siden, hvor journalistene er helt åpne om sitt kristne livssyn, og Dagens Næringslivs saker på den andre side, der man unngår å svare tydelig på spørsmål om egen tro. Men selv i rapporten om «Pengepredikanten» er det ikke problematisert om journalistenes egen tro kan være en fare for integriteten.

I det store og hele blir ikke problemstillingen om objektivitet som følge av eget livssyn drøftet – enten fordi journalistene ikke har tenkt på det, eller at det ikke oppleves som relevant. I intervjuene er journalistene enige i at det ikke er grunn til å tro at eget livssyn går utover objektiviteten i journalistikken så lenge man har avklarte roller, altså at man holder seg borte fra verv og roller i trossamfunn selv. Kristen bakgrunn betegnes likevel som en fordel når man undersøker trossamfunn. Denne fordelene er mer knyttet til kunnskaper, enn til spørsmålet om hvorvidt det er lettere å bygge relasjoner basert på felles tro.

Konklusjon

Mange av SKUP-prosjektene om livssyn ser bare på strukturelle forhold i sine undersøkelser. Man har da ikke gjort kildearbeid blant trossamfunnets medlem-

mer på innsiden. Dette valget fremstår i noen tilfeller som tilfeldig. I andre sammenhenger er det gjort forsøk på å nå kilder på innsiden uten at man har lyktes. Manglende kunnskaper om det aktuelle trossamfunnet blir da ofte pekt på som en hindring, og man tyr til utbrytere eller det som omtales som «sekundærkilder». I de tilfellene man får tilgang, blir personlig erfaring og kunnskaper om trossamfunnet trukket frem som svært viktig. Det klareste eksemplet er NRK Brennpunkts «Pengepredikanten», der journalistene er helt åpne om sin kristne bakgrunn i metoderapporten.

Større kunnskap og økt bevissthet om livssynet kan i enkelte tilfeller gjøre at saken man undersøker blir bedre belyst. Et eksempel er Tønsbergs Blads dekning av BCC/Smiths venner, der journalisten vedgår at de ikke har lyktes med å forklare hva som driver ungdommene i menigheten til å gjøre så mye dugnadsarbeid der.

Journalistene veksler mellom å være åpne om sitt livssyn, ikke nevne det i det hele tatt, eller å aktivt ikle seg nøytralitet. Empirien sier ikke noe klart om hvorvidt man skal fremheve eller forsøke å skjule eget livssyn. I intervjuene fremhever alle respondentene at det som kan utfordre objektiviteten er hva journalistene gjør og hvilke verv de har, ikke hva de tror på.

Alt i alt viser materialet at det i enkelte tilfeller er en stor fordel å selv være kristen, og å ha kunnskaper om Bibelen om man skal gjøre journalistiske undersøkelser i kristne miljøer. Dette vil gjøre det lettere å komme i kontakt med kilder på innsiden. Likevel er det undersøkelser om de strukturelle forholdene som dominerer beskrivelsene i SKUP-rapportene.

Noter

1. Hilde Kristin Dahlstrøm, Livssynsjournalist i skvis mellom ulike forventninger, *Theofilos* 6 2014, s. 401
2. Mer om Gräv: <http://gravseminariet.se/infol>
3. Handgaard, Simonsen, and Steensen, *Journalistikk*, Oslo: Gyldendal Akademisk 2013, s. 11
4. Lee Duffield, *A news story as big as a doctoral thesis? : deploying journalistic methodology in academic research*, "Communication, Creativity and Global Citizenship"; Refereed Proceedings of the Australian and New Zealand Communication Association Conference 2009 Queensland University of Technology 2009, s. 21
5. Ibid. s. 6-7.
6. Warmedal and Hjeltnes, *Gravende journalistikk: metode, prosess og etikk*, Gyldendal akademisk 2012, s. 16
7. William Gaines, *Investigative journalism: Proven strategies for reporting the story*, CQ Press Washington, DC 2008
8. Investigative Reporters and Editors, 2018 IRE Awards FAQ, Investigative Reporters and Editors
9. Gunhild Ring Olsen, *A new platform for quality journalism? A study of four U.S. nonprofit university centers and their attempt to save professional reporting through using classrooms as newsrooms*, Bergen: Universitetet i Bergen 2017, s. 57 - 58
10. Personlig korrespondanse med juryleder Bernt Olufsen 4 april 2019.
11. Fredrik Bjercknes, *Inventive Factfinders: Investigative Journalism as Professional Self-representation, Marker of Identity and Boundary Work*, Journalism Practice Routledge 2020 Hentet fra <https://doi.org/10.1080/17512786.2020.1845780>
12. Magne Lindholm, *Journalistikkens autoritet – Yrkesideologi og autoritetsmarkering i norsk journalistikk 1954-2014*, Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus 2015
13. Beskrevet av Asle Rolland (2006) Commercial News Criteria and Investigative Journalism, *Journalism Studies*, 7:6, 940-963, DOI: 10.1080/14616700600980710
14. <https://snl.no/livssyn>
15. Per Magne Aadnanes, *Livssynsforskning-prinsipp og metoder i ei ny forskningsgrein*, Tidsskrift for teologi og kirke 70 1999
16. Kunnskapsdepartementet, *Meld. St. 16 (2016–2017) - Kultur for kvalitet i høyere utdanning*, 2016-2017 Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-16-20162017/id2536007/sec2>; Kulturdepartementet, *Det livssyns åpne samfunn — En helhetlig tros- og livssyns politikk*, NOU 2013: 1 2013 17. Hilde Kristin Dahlstrøm, *Kors på halsen? Innføring i livssynsjournalistikk*, Oslo: IJ Forlaget - Cappelen Damm Akademisk 2015, s. 17
18. Ibid. s 11
19. Forundersøkelsen viser at Den norske Kirke, som er det største trossamfunnet i Norge, er ikke gjenstand for undersøkelse i SKUP-materialet.
20. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2006-05-19-16/KAPITTEL_1_#%C2%A71
21. Kapittel 7 – 9, Hilde Kristin Dahlstrøm, *Kors på halsen? Innføring i livssynsjournalistikk*, Oslo: IJ Forlaget - Cappelen Damm Akademisk 2015
22. Norsk Presseforbund, *Vær Varsom-plakaten*, 2015 Hentet fra <https://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-var-som-plakaten/>
23. Vårt Land 20.mars 2014
24. Hilde Kristin Dahlstrøm, *Kors på halsen? Innføring i livssynsjournalistikk*, Oslo: IJ Forlaget - Cappelen Damm Akademisk 2015, s. 134
25. Kari Vogt, *Islam på norsk: moskeer og islamske organisasjoner i Norge*, Cappelen damm 2008
26. Paul Marshall, Lela Gilbert, and Roberta Green-Ahmanson, *Blind spot: when journalists don't get religion*, Oxford University Press 2009
27. Stewart M. Hoover, *Religion in the news: Faith and journalism in American public discourse*, Sage Publications 1998
28. Hilde Kristin Dahlstrøm, *Kors på halsen? Innføring i livssynsjournalistikk*, Oslo: IJ Forlaget - Cappelen Damm Akademisk 2015
29. Svein Egil Omdal, *Gud er ikke godt stoff*, Stavanger: Stavanger Aftenblad 2009. Hentet fra <https://www.aftenbladet.no/meninger/i/EKoL5/gud-er-ikke-godt-stoff>
30. Hilde Kristin Dahlstrøm, *Kors på halsen? Innføring i livssynsjournalistikk*, Oslo: IJ Forlaget - Cappelen Damm Akademisk 2015, s. 116
31. Se Michael Schudson, *Discovering the news: A social history of American newspapers*, Basic Books 1981 og David T. Z. Mindich, *Just the Facts: How " Objectivity" Came to Define American Journalism*, New York University 1998
32. Store norske Leksikon: https://snl.no/objektiv_-_saklig

33. Juan Ramón Muñoz-Torres, *Truth and objectivity in journalism: Anatomy of an endless misunderstanding*, *Journalism Studies* 13 2012, s. 579 – 580
34. Se for eksempel https://www.nrk.no/sorlandet/_nrk-gar-for-langt-1.11336732
35. Se for eksempel https://www.nrk.no/kultur/nrk-fikk-medhold-i-_korsnekt_-saken-1.12362363
36. (Lamark & Morlandstø, 2002)
37. Norsk Presseforbund, *Vær Varsom-plakaten*, 2015 Hentet fra <https://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-var-som-plakaten>
38. Espen Sørmo Strømme, *Hva forteller SKUP-rapportene om norsk gravejournalistikk?*, *Norsk medietidsskrift*, Universitetsforlaget 2, 2020
39. Aksel Tjora, *Viten skapt: kvalitativ analyse og teoriutvikling*, Oslo: Cappelen Damm akademisk 2018 Hentet fra
40. Se foreksempel Andrea Bonaccorsi, Gualtiero Fantoni Riccardo og ApredaDonata Gabelloni, *Functional patent classification*, Springer Handbook of Science and Technology Indicators Springer 2019
41. En full liste over bidragene finnes som vedlegg
42. Det er gjort en avgrensning i stoffet slik at prosjekter som heller mer mot å dekke ekstreme ideologier, som IS eller satanisme, er plassert i andre kategorier (krig og terror). Det er ikke fordi de er uinteressante, men fordi de ikke passer i sammenhengen der vi først og fremst ser på de prosjektene der journalistene har sett på trossamfunnene der forståelse og utøvelse av livssynet er relevant, og da til noe annet enn krig eller terror.
43. Stig Tore Laugen og Tor Strand, *Misjonær-skandalen - Metoderapport til SKUP 2005*, VG 2006. Hentet fra <https://www.skup.no/sites/default/files/metoderapport/2005-23%2520Misjon%25c3%25a6r-skandalen.pdf>
44. Per Byhring Tonje Egedius, Jan Gunnar Furuly, Thomas Olsen, Olga Stokke og Trond Strøm, *De muslimske overnattings-SFO-ene – metoderapport SKUP 2019*, Oslo: Aftenposten 2020. Hentet fra <https://www.skup.no/sites/default/files/2020-02/De%20muslimske%20overnattings-SFO-ene%20-%20metoderapport.pdf>
45. Astrid Dalehaug Norheim og Bjørn Olav Nordahl, *Blodig retur – metoderapport SKUP 2011*, Oslo: Vårt Land 2012. Hentet fra <https://www.skup.no/sites/default/files/metoderapport/2011-07%2520%2520Blodig%2520retur.pdf>
46. Geir Lid, *Religionsforfølgelse på Sørlandet – Metoderapport SKUP 2013*, Agderposten 2014 Hentet fra <https://www.skup.no/rapporter/2014/religionsforfoelgelse-pa-sorlandet>
47. Marie Golimo Kingsrød, *Mirakelpredikantene, metoderapport SKUP 2018*, VG 2019. Hentet fra <https://www.skup.no/rapporter/2018/mirakelpredikantene>
48. Maria Hasselgård, Ole Jørgen Kolstadbråten, and Bjørn Olav Nordahl, *Pengepredikanten - Metoderapport SKUP 2016*, NRK Brennpunkt 2017. Hentet fra <https://www.skup.no/sites/default/files/metoderapport/oppdatert-metoderapport-pengepredikanten.pdf>
49. Stein Gudvangen, *Posisjonene og pengene, makten og æren – Metoderapport SKUP 2013*, Dagen 2014. Hentet fra <https://www.skup.no/rapporter/2014/posisjonene-og-pengene-makten-og-aeren>
50. Ibid.
51. Vegard K. Vatn og Lars A. Døvlé Larssen, *BCC-ledernes forretningsvirksomhet – Metoderapport SKUP 2013*, Tønsberg Blad 2014. Hentet fra <http://www.tb.no/nyheter/kjopte-luksusoy-til-18-millioner-via-skatteparadis-1.7838779>
52. Line Dugstad og Anne Flæte, «You can't save the world if you're broke» *Blind spot: when journalists don't get religion – Metoderapport SKUP 2016*, Dagens Næringsliv 2017. Hentet fra <https://www.skup.no/rapporter/2016/you-cant-save-world-if-youre-broke>
53. Knut Gjernes og Gøran Skaalmo, *Sataniske cash – historien om verdibanken og valutapyramiden – Metoderapport SKUP 2013*, Oslo: Dagens Næringsliv 2014. Hentet fra <https://www.skup.no/sites/default/files/metoderapport/33-Satantiske-cash-Dagens-N%25c3%25a6ringsliv.pdf>
54. Ibid. s. 4
55. Matt 19, 24, Mark 10,35 og Luk 18.25
56. Maria Hasselgård, Ole Jørgen Kolstadbråten, and Bjørn Olav Nordahl, *Pengepredikanten – Metoderapport SKUP 2016*, NRK Brennpunkt 2017, s. 6. Hentet fra <https://www.skup.no/sites/default/files/metoderapport/oppdatert-metoderapport-pengepredikanten.pdf>
57. Ibid. s 6
58. Line Dugstad og Anne Flæte, «You can't save the world if you're broke» – *Metoderapport SKUP 2016*, Dagens Næringsliv 2017, s. 17. Hentet fra <https://www.skup.no/rapporter/2016/you-cant-save-world-if-youre-broke>
59. Per Byhring Tonje Egedius, Jan Gunnar Furuly, Thomas Olsen, Olga Stokke og Trond Strøm., *De muslimske overnattings-SFO-ene – metoderapport SKUP 2019*, Oslo: Aftenposten 2020, s. 14 Hentet fra <https://www.skup.no/sites/default/files/2020-02/De%20muslimske%20overnattings-SFO-ene%20-%20metoderapport.pdf>

-
60. Geir Lid, *Religionsforfølgelse på Sørlandet – Metoderapport SKUP 2013*, Agderposten 2014. Hentet fra <https://www.skup.no/rapporter/2014/religionsforfølgelse-pa-sorlandet>
61. Ibid s. 10
62. Christine Præsttun og Tormod Strand, *Koranskolene – metoderapport SKUP 2017*, NRK 2018. Hentet fra <https://www.skup.no/node/2670>
63. Knut Gjernes og Gøran Skaalmo, *Sataniske cash – historien om verdibanken og valutapyramiden – Metoderapport SKUP 2013*, Oslo: Dagens Næringsliv 2014, s. 16. Hentet fra <https://www.skup.no/sites/default/files/metoderapport/33-Satantiske-cash-Dagens-N%25c3%25a6ringsliv.pdf>
64. Connie Bentzrud og Tarjei Leer-Salvesen, *Jehovas vitners religiøse domsutvalg, metoderapport SKUP 2018*, OSLO: Fædrelandsvennen 2019, s. 8. Hentet fra <https://www.skup.no/rapporter/2018/jehovas-vitners-religiose-domsutvalg>
65. Knut Gjernes og Gøran Skaalmo, *Sataniske cash – historien om verdibanken og valutapyramiden – Metoderapport SKUP 2013*, Oslo: Dagens Næringsliv 2014, s. 35. Hentet fra <https://www.skup.no/sites/default/files/metoderapport/33-Satantiske-cash-Dagens-N%25c3%25a6ringsliv.pdf>
66. Ibid.